

ארז תדמור. מדוע אתה מצביע ימין ומקבל שמאל? ירושלים: סלע מאיר, 2017.
279 עמודים

דניאל רוזנברג*

מאז שנות השמונים קיים בישראל מחנה פוליטי אשר ניתן להגדירו "זרם הימין העצמאי". בניגוד לרוב המוחלט של האושיות והארגונים המכוונים של המחנה הלאומי בישראל, זרם זה אינו משויך באופן עקרוני לשום מפלגה פוליטית או פוליטיקאי ספציפי, ופועל באופן כמעט בלעדי בקרב מה שמכונה "החברה האזרחית". באגף האינטלקטואלי שלו הוא קיבל ביטוי בכתבי עת אחדים ובהם נתיב, אשר פעל מ-1987 ועד 2008, תכלת אשר פעל בין 1996 ל-2012, ולאחרונה השילוח, אשר החל את פעילותו בשנת 2016. פרסומים אלו היו שונים למדי באופייהם: נתיב כלל תרגומי שירה קלאסית לצד ניתוחים גאו-פוליטיים, תכלת כלל בעיקר מסות מתורגמות ממגזינים אנגלוסקסיים, וסדר היום של השילוח קשור לציבור הדתי-לאומי; אך למרות זאת היו כולם דומים באמירה הבסיסית, שניתן להגדירה כשאיפה לטרנספורמציה פוליטית של האליטה הישראלית. הטעון המשותף לכולם היה כי בעוד הימין מגיע להישגים בקלפי, השמאל שומר על יתרונו בתחום התרבות, העיתונות, החינוך והבירוקרטיה; הנפשות הפועלות משתנות לעיתים, אך המדיניות נותרת בעינה.

חיבורו של ארז תדמור מדוע אתה מצביע ימין שמאל? שייך לגלגול הערכני של מגמה זו. כפי שמרמזת הכותרת, הטקסט קורא תיגר על כמה מהדעות המושרשות בקרב מחנה הימין הפרלמנטרי, בעיקר זה אשר מרכיב את הקואליציה מאז שנת 2009. תדמור חדר לתודעה הציבורית כאחד מצמד מקימי תנועת "אם תרצו" באמצע העשור הקודם, לצד רונן שובל, אשר חיבורו כוכב מישאל: מניפסט לציונות המתחדשת קרא לשינוי פרדיגמטי של השיח הפוליטי הישראלי, ובעיקר לחידוש התרבות והיצירה בכיוונים לאומים מובהקים ואסרטיביים יותר (שובל, 2010).¹ בספרו מחדד תדמור את הניתוח שבו החל שובל בחיבורו ומציג תזה רחבה על אופייה של התרבות הפוליטית הישראלית, במיוחד זו שמאז המהפך של ממשלת ישראל ה-18. ספרו של תדמור מחולק לשלושה חלקים: חלק אנליטי שבו המחבר מזהה את המגמות הבעייתיות שאפיינו את הימין הפוליטי מאז 1977, חלק דוקטרינרי שבו הוא מציג את ה"אני מאמין" שלו, וחלק פרקטי שבו הוא מעביר את הדיון לפסים מעשיים. בהמשך לתוכנית שהציג שובל בספרו, גם כאן תדמור קורא לטרנספורמציה של המוסדות הממשלתיים והבלתי-ממשלתיים האחרים על עיצוב המדיניות באופן פורמלי ולא-פורמלי; בין השאר הוא דן בפתיחת שוק התקשורת לתחרות על מנת להביס את המונופול השמאלני בתקשורת (עמ' 245-248), בריסון כוחה של הבירוקרטיה המשפטית (עמ' 254-256), ובהצבת אלטרנטיבה למערכת ההשכלה הגבוהה בד בבד עם גיוון הסילבוס לכיוון שמרני יותר (עמ' 258-261).

טיעונו של תדמור מבוסס על הניתוח ההיסטורי שהוא עורך להתפתחויות הפוליטיות מאז המהפך של 1977. ניתוח זה עובר לרוחבו של הספר וקושר אלמנטים מערכתיים-פוליטיים,

* המחלקה למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים

1 לסקירת ספרו של שובל במסגרת הכתיבה ה"נאו-ציונית" ראו רוזנברג, 2011.

תרבותיים, משפטיים ועוד. "הימין הטיפש", הכינוי שתדמור משתמש בו כמה פעמים, מתאים לתיאורו את הימין הישראלי כמעין "ענק רדום", גוף עתיר כוח, תקציבים והשפעה אך נטול מודעות עצמית ויכולת ניתוח עקבית. הנחת המוצא בספרו של תדמור היא כי למרות שהקואליציה מורכבת ממפלגות ימין, ותמשיך להיות מורכבת מהן (טענה שתדמור מניח כמובנת מאליה משום מה), המדיניות היא מדיניות שמאל באופן עקבי בתחום המדיני, הכלכלי, המשפטי והחברתי. בסקירתו של תדמור שמור מעמד מיוחד למנחם בגין. מנהיג הליכוד המיתולוגי אמנם הוביל את תנועתו לניצחון ב-1977, אך מבחינות רבות הוא שימר ואף חיזק את אחיזתו של תנועת העבודה בבירוקרטיה ובממסד. תדמור אינו חוסך מילים בביקורת שהוא מטיח בבגין, ה"אציל הפולני" אשר ביקש להתחבב על האליטות יותר מאשר לקדם את סדר היום השמרני, סירב לחלק תפקידים לחברי מפלגתו ואף מינה את משה דיין לשר חוץ. בגין גם נקט עמדה פייסנית ואף מרצה כלפי הפקידות הבכירה כשהגדיל את סמכותו של היועץ המשפטי לממשלה והזמינו להשתתף בקביעות בישיבות הממשלה, ובכך נתן למנגנונים הבירוקרטיים דריסת רגל בדרגה הגבוהה ביותר של תהליך קבלת ההחלטות. ויתורים אלו של בגין מובילים את תדמור לקבוע כי "הליכוד לא עלה לשלטון" (עמ' 29). בגין מצויר בספר כדמות פסיבית, תבוסתנית כמעט: הוא "סירב לשלוט", ובכך הפך את הצבעת הציבור להסרת חשיבות (עמ' 30). באופן מוזר, הניצחונות המתמשכים של הימין בקלפי רק תרמו לאחירתו של השמאל בבירוקרטיה; הלך הרוח הדפטיסטי של השמאל גם לו להקצין ו"לשבור שמאלה", והתוצאה הייתה צמיחה של שמאל חדש, בלתי-ממלכתי, שפועל ללא מנדט וללא הסכמה ועושה זאת מתוך המנגנונים הבלתי-נבחרים.

הבעיה העיקרית של הספר היא זו אשר עולה גם בדיונים אחרים סביב מקומו של הימין המתחדש בישראל, והיא הפער המהותי בין השמרנות הפילוסופית שלו למהפכנות הפרקטית שלו. ניתוחו של תדמור נוטה לרוב לסוג של סוציולוגיה ביקורתית, אך לעיתים מתגנבת לדבריו נימה של פונקציונליזם קלאסי ושמרני, כאשר הוא מודה כי "החברה הקיימת היום היא יצירה משותפת של דורות רבים" וכי התפתחות חברתית ופוליטית מושגת דרך סדרה ארוכה של רפורמות, מהלכים מתוכננים ובלתי-מתוכננים, מקריות וכיוצא באלה (עמ' 213-214). כפועל יוצא מכך, תדמור – כמיטב הסוציולוגים הפונקציונליסטים של שנות השישים והשבעים – טוען כי "הסליל הגנטי הרוחני והתרבותי" של החברה הישראלית הוא זה שעוצב וממשיך להיות מעוצב על ידי גורמי השמאל, בפרט תנועת העבודה לדורותיה, דרך תהליך מתמשך של סלקציה מוסדית ואנושית (עמ' 216). הוא משווה את ההמשכיות החברתית והתרבותית של השמאל לכיבושי אלכסנדר, לאימפריה הרומית ולכנסייה הקתולית – כולם הקימו מוסדות אשר שרדו הרבה מעבר לפוליטיקה הרגעית שהובילו. מה יש להלין אפוא על בגין, שהכיר במציאות הזאת?

העובדה כי תדמור מכיר גם הוא באותה התפתחות הדרגתית אינה מפריעה לו לבקש להפר ואף להרוס את אותו סליל גנטי רוחני ותרבותי בצעדים אנטי-מערכתיים שיטתיים ועמוקים; למעשה, דרך שינוי בלתי-הדרגתי ובלתי-שמרני של מבנה החברה הישראלית באמצעות רפורמות רדיקליות ואף מהפכניות. נראה כי האופן שבו תדמור מבקש להשיג את אותו שינוי אינו מספק. הפרק האחרון בספר, הנושא את הכותרת "דמוקרטיזציה של מוקדי הכוח", נראה כהמשך אורגני פחות או יותר של המצע של רונן שובל בספרו שלו; תדמור אמנם כולל אלמנט מסוים של הפרטה וליברליזציה כלכלית (למשל ביטול מונופולים ממלכתיים בתקשורת), אולם מרכז הכובד של הצעותיו נוגע במהלכים אקטיביים ומודעים כגון הקמת ארגונים ומוסדות שונים, חיסול עצמאותה של הפקידות הממלכתית, וגם פתיחת אתרי אינטרנט וערוצי טלוויזיה אשר

יקדמו סדר יום שמרני (עמ' 249). אם נקבל את הניתוח הנוקב והפטאליסטי מעט שהוא עורך לזרמי המעמקים של החברה והתרבות בישראל, יש לשאול אפוא אם הצעדים האופרטיביים שהוא מתכנן אכן שווים את המאמץ. גם אם אכן ימומשו בצורה שתדמור רואה לנגד עיניו, אין למעשה דבר שיבטיח כי מרכזו הכובד של ההשפעה התרבותית לא יחמוק שוב מידי הימין, כפי שחמק מאז 1977.

מקורות

רוזנברג, דניאל (2011). על הניאו-ציונות. תיאוריה וביקורת, 38, 302-315.
שובל, רונן (2010). אם תרצו – כוכב מישראל: מניפסט לציונות המתחדשת. ירושלים: ראובן מס.